

27 MAYIS'IN GÖLGESİNDE DEMOKRASİYE DÖNÜŞÜ: 15 EKİM 1961 GENEL SEÇİMLERİ

Işıl TUNA*

Öz

27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen askeri müdahale ile DP iktidarı fiili olarak sona ermiştir. Kısa sürede müdahalede aktif görev alan subaylardan MBK tertip edilmiş ve asker emriyle bir ara rejim hükümeti kurulmuştur. Süreçte siyasal alana yönelik kısıtlayıcı müdahaleler birbirini izlemiş 23 Haziran'da siyasal toplantılar yasaklanmış, partilerin ocak-bucak teşkilatları kapatılmış ve 7 Temmuz'da tüm siyasal faaliyetlere son verilmiştir. Ancak 13 Ocak 1961 tarihinde siyasal partilerin üzerindeki yasakların kaldırılmasıyla birlikte siyasal partilerin kurulmasının önü açılmış ve demokrasiye dönüş faaliyetleri kazanmıştır. Bu kapsamda ilk serbest seçimler 15 Ekim 1961'de yapılmıştır. Seçim kapsamında siyasal partiler propaganda faaliyetlerine 25 Eylül 1961'de başlamıştır. Seçimlere CHP ve CKMP'nin yanı sıra yeni kurulan partilerden AP ve YTP katılmıştır. MBK süreçte siyasal parti liderleriyle bir dizi görüşme gerçekleştirmiş ve partilerin seçim kampanyasındaki davranışlarını belirlemek istemiştir. Kampanya boyunca MBK tarafından özellikle DP iktidarı ve 27 Mayıs aleyhinde konuşmalar yapıldığı gerekçesiyle siyasal partilere müdahale edilmiştir. Seçim kampanyası başlangıçta kardeşlik ve birlik mesajları içinde başlamış ancak dar bir çerçevede yüksek bir tansiyon ve gergin bir atmosfer içinde seçimlere gidilmiştir. Çalışmamızda 27 Mayıs sonrası siyasal partilerin demokrasiye dönüş süreci üzerinden seçim stratejileri incelendikten sonra seçim neticelerinin değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Darbe, Siyasal Parti, Demokrasi, Milli İrade.

27 MAY RETURN THE SHADOW OF DEMOCRACY: 15 OCTOBER 1961 GENERAL ELECTION

* Öğr. Gör. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
(isil.tuna@msgsu.edu.tr), (Orcid: 0000-0002-6238-1609).

Abstract

With the military intervention that took place on 27 May 1960, the DP government effectively ended. MBK was organized among the officers who were active in the intervention in a short time and an interim regime government was established by the order of the soldier. During the process, restrictive interventions in the political sphere followed each other. However, with the abolition of the bans on political parties on January 13, 1961, the establishment of political parties was paved and the activities of returning to democracy gained. In this context, the first free elections were held on 15 October 1961. Within the scope of the election, political parties started their propaganda activities on 25 September 1961. In addition to the CHP and CKMP, AP and YTP from the newly established parties participated in the elections. In the process, MBK held a series of meetings with political party leaders and wanted to determine the behavior of the parties in the election campaign. Throughout the campaign, political parties intervened by the MBK on the grounds that speeches were made against the DP government and 27 May. The election campaign initially started in the messages of brotherhood and unity, but in a narrow framework, elections were held in a high tension and tense atmosphere. In our study, election strategies were evaluated after the political parties' return to democracy process after 27 May.

Keywords: *Coup, Political Party, Democracy, National Will.*

Giriş

27 Mayıs 1960 tarihinde meydana gelen askeri darbe ile on yıllık Demokrat Parti (DP) iktidarı fiilen sona ermiştir. Darbe, 60 civarında örgüt mensubu subay ve 150 civarında harekâta destek veren subay tarafından emir-komuta zincirinin dışında gerçekleştirilmiş, 27 Mayıs sabahı ise ordunun tamamı harekâta destek vermiştir. Radyoda Albay Alparslan Türkeş tarafından okunan “*ihtilal bildirisinde*” partileri çıkmazdan kurtarmak, partiler üstü bir yönetim kurmak ve serbest seçimlerin yapılması sonrasında iktidarı “*ivedilikle*” kazanan partiye devretmek vurgulanmıştır. Bu ifadeler ülke genelinde rahatlama havası yaratsa da kısa sürmüş, ülkenin her yanında DP'lilere yönelik tutuklamaların gerçekleşmesi müdahalenin niteliğini göstermiştir.¹

28 Mayıs'ta darbenin hukuki alt yapısı hazırlanarak üniversite devreye sokulmuş ve darbeyi “*devrime*” dönüştürecek bir girişimde bulunulmuştur. Tarık Zafer Tunaya, Sıddık Sami Onar, İsmet Giritli, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Naci Şensoy, Ragıp Sarıca, Muammer Raif Seviğ ve Hüseyin Nail Kubalı'dan oluşan bir “*İlim Heyeti*”² uçakla Ankara'ya getirilerek görüşleri alınmıştır.³ Profesörlerin bir “*İhtilal Komitesi*” kurulmasını önermeleri ile 1924 Anayasası dönemi kapanmış, Anayasa hukukçuları tarafından hazırlanan “*Geçici Anayasa*”

1 Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul 2010, s. 207.

2 Erol Tuncer, *1961 Seçimleri*, TESAV Yayınları, Ankara 2012, s. 264-265. İlim heyeti ismini taşıyan kurul 28 Mayıs'ta “*gayri meşru hale gelen Demokrat Parti idaresine karşı askeri hareketin meşru olduğu*” ve “*hükümet darbesi olmadığına*” yönelik bir bildiri yayınlamıştır.

3 Zehra Aslan, *Yassıada'da Yargılanan Trabzon Milletvekilleri I*, Libra Yayınları, İstanbul 2017, s. 26, *Milliyet*, 28 Mayıs 1960.

ile Türkiye Büyük Millet Meclisine (TBMM) ait tüm yetki ve görevler Milli Birlik Komitesine (MBK) devredilmiştir.⁴ Böylece TBMM'nin tekrar yönetimi devralmasına kadar MBK Türk milleti adına yetki almıştır.⁵

Süreçte MBK başkanı Orgeneral Cemal Gürsel kamuoyuna yaptığı açıklamalarda *“politika ihtirası ile hareket eden siyasetçileri vaktiyle uyardığımı”* bundan sonra ülkede demokratik bir düzen tesis edileceğini ve kendisinin *“asla diktatör olmayacağını”* belirtiyordu.⁶ Kısa bir süre sonra ise Gürsel hem Devlet Başkanı hem de Hükümet Başkanı sıfatlarını kullanmaya başlamıştır.⁷ Müdahale sonrası siyasal alana yönelik kısıtlamalar da birbirini izlemiş, 23 Haziran'da tüm siyasi parti toplantıları yasaklanmış⁸, parti ocak ve bucak teşkilatları lağvedilmiş,⁹ Temmuz'da da tüm siyasi faaliyetlere son verilmiştir. Geçici Anayasa'da DP'lilerin yargılanabilmesi için *“Yüksek Soruşturma Kurulu”* ve *“Yüksek Adalet Divanı”* kurulmasına dair hükümler konulmuş, sonrasında yargılamalar Yassıada'da yapılmaya başlamıştır.¹⁰ Yargılamaların yapıldığı süreçte bir taraftan da 1960'lı yılların siyasetini şekillendirecek kurumlar oluşturulmaya çalışıldığını söyleyebiliriz.

Öncelikle 16 Aralık 1960 tarihinde bir *“Kurucu Meclis”* oluşturularak yeni Anayasa yapım çalışmaları başlamıştır.¹¹ Kurucu Meclis ilk toplantısını 6 Ocak 1961'de gerçekleştirerek yasama görevini MBK ile paylaşmıştır. Böylece

4 Suavi Aydın-Yüksel Taşkın, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, s. 63.

5 Ahmad, a.g.e., s. 211.

6 Milliyet, 28 Mayıs 1960.

7 Işıl Tuna, “27 Mayıs 1960 Darbesi'nin Edirne'deki Yansımaları ve DP Edirne Milletvekillerinin İfadeleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C. 16, S. 32, İstanbul 2017, s. 67-68. Milliyet, 29 Mayıs 1960.

8 Milliyet, 24 Haziran 1960.

9 Milliyet, 24 Haziran 1960.

10 Milliyet, 20 Temmuz 1960.

11 Kurucu Meclis; MBK üyeleri ve Temsilciler Meclisi üyelerinden meydana gelmekteydi. Kurucu Meclis'e seçilen Temsilciler Meclisi üyeleri toplumun çeşitli kesimlerinin temsilcilerinden meydana gelmekteydi. İçinde siyasi parti temsilcileri (DP hariç), yargı organları mensupları, basın temsilcileri, üniversite temsilcileri, işçi temsilcileri, gençlik temsilcileri, esnaf kurulları temsilcileri, öğretmen kurulları temsilcileri, barolar temsilcileri, odalar temsilcileri, iller temsilcileri, bağımsız siyaset adamları, dernek temsilcileri ile Devlet Başkanı Cemal Gürsel tarafından seçilen bilim ve sanat temsilcileri yer almaktaydı. Parti temsilcileri olarak sadece CHP ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) yer almıştır. MBK ile Kurucu Meclis'te temsil imkânı bulunan siyasi partilerin sandalye dağılımlarına baktığımızda CHP 45, CKMP 25 idi. Hikmet Özdemir, “1960-1980 Dönemi”, *Tükler*, c. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 17. Mustafa Salep, *Siyasal ve Toplumsal Gelişmeler Işığında Demokrasinin Sancılı Yılları (1961-1971)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2016, s. 219. Kurucu Meclis'in Teşkili Hakkındaki Yasa'nın 1. Maddesinde *“Kurucu Meclis Türk milletini zulme karşı direnme hakkını kullanmak suretiyle onun adına harekete geçen TSK'nın meşruiyetini kaybetmiş olan idareyi devirerek meşru iktidarı emanet ettiği MBK ile demokratik hukuk devletinin kurulması yolunda ve mevcut şartlara uygun olarak milletin en geniş manasıyla temsili gayesini gözeten ve bu kanun hükümlerine göre kurulacak olan Temsilciler Meclisi'nden oluşur”* ifadesi yer almaktaydı. Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 2012, s. 45.

sivil yönetime geçiş süreci başlamış oluyordu.¹² Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan taslak metin 9 Mart'ta müzakere edilmiş, 27 Mayıs'ın yıldönümünden bir gün evvel kabul edilmiştir.¹³ Anayasa'nın halk oylamasına sunulması ise 9 Temmuz'da gerçekleşmiştir. Referandumda %61,74 oranında alınan evet oyu ile 1961 Anayasası halk tarafından onaylanmıştır.¹⁴ Anayasa referandumunda %40'a yakın hayır oyu kullanılmıştır.¹⁵

Yeni Anayasa parlamentoyu "Millet Meclisi" ve "Senato" olmak üzere ikiye ayırarak, Meclis'te alınan kararların Anayasa'ya uygun olup olmadığını tespit edebilmek adına "Anayasa Mahkemesi" oluşturulmuştur.¹⁶ 1960 askeri müdahalesinden sonra Seçim Yasası'nda önemli değişiklikler yapılmıştır. Seçim sonuçlarına göre tek partinin Meclis'te ezici çoğunluğu elde etmemesi adına nispi temsil sistemi getirilmiştir.¹⁷ Milletvekili sayısının sabit ve 450 olması, seçmen yaşının 21, milletvekili seçilme yaşının 30 ve milletvekilliği süresinin dört yıl olması kararlaştırılmıştır. Adayların partilerin yerel örgütlerince saptanması ön görülmüş, merkez örgütlerine adayların %10'unu belirleme yetkisi verilmiştir. Cumhuriyet Senatosunun ise çoğunluk sistemi ile seçilen 150 üye ve eski MBK üyeleri ile Cumhurbaşkanı tarafından atanacak 15 üyeden teşekkül edilmesi kararlaştırılmıştır. Senato üyesi seçilebilmek için 40 yaşını doldurmuş olmak ve üniversite mezunu olmak gerekiyordu. Cumhuriyet Senatosu üyeliğinin süresi ise altı yıl olarak belirlenmiştir.¹⁸ Yasalar önce Meclis'te görüşülecek sonra Senato'ya gönderilecekti. Senato içinde eski MBK üyelerinin yer alması Millet Meclisi

12 Ahmad, a.g.e., s. 216.

13 Salep, a.g.t., s. 254.

14 Toplumsal bir sözleşme olan Anayasa'nın ancak %60'lık bir evet oyuyla kabul edilmesi diğer bir ifade ile toplumun %40'ı tarafından istenmemesi bir handikap oluşturmasının yanında toplumsal sözleşme olması gereken böyle bir Anayasa'nın uzlaşma sağlayamayacağı da düşünülmüştür. Orhan Kaya, *Türk Siyasal Hayatında Adalet Partisi (1961-1971)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2004, s. 42.

15 Şirin Tekeli'ye göre Anayasa referandumunda hayır tercihinin %40'yakın bir düzeye ulaşması her şeyden önce seçmenin rejim tercihi konusunda olumsuz görüş belirtmesinin yoğun bir baskıya sebep olacağı endişesini taşımamakla birlikte DP'nin seçmen üzerinde hala önemli gücünü ortaya koymaktadır. Şirin Tekeli, "Cumhuriyet Döneminde Seçimler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.7, İletişim Yayınları, s. 1807.

16 Tekin Önal, "27 Mayıs İhtilalinin Geride Bıraktıkları ve İnönü Hükümetleri Döneminin Önemli İç Siyasal Gelişmeleri (1961-1965)", *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 2017, S.1, s. 10.

17 Nispi sistem (barajlı d'hondt) buna göre seçim çerçevesinde geçerli oyların toplamının çıkarılacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek kata kadar oy alamayan yani barajı geçemeyen partiler hesaplamaya katılmayacak barajı aşanlar için ise alınan geçerli oy çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına varana kadar birinci, ikinci, üçüncü şekilde bölündüğünde çıkan paylar alt alta yazılarak payların büyüklük sırasına göre partilere dağıtılacaktır. Tekeli, a.g.m., s. 1803-1804.

18 *TC. Resmî Gazete*, 20 Temmuz 1961, Sayı: 10859, s. 2930. Madde 68: "Otuz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir." Madde 69: "Milletvekili seçimleri dört yılda bir yapılır". Madde 70: "Cumhuriyet Senatosu genel oyla seçilen yüz elli üye ile Cumhurbaşkanı seçilir." Madde 72: "Kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış bulunan ve milletvekili seçilmeye engel bir durumu olmayan her Türk Cumhuriyet Senatosuna üye seçilebilir." Madde 73: "Cumhuriyet Senatosu üyeliği altı yıldır. Süresi biten üyeler yeniden seçilir."

tarafından alınan kararların Senato'da engellenmesine olanak vermiştir.¹⁹ Daha sonra çıkarılan Siyasi Partiler Kanunu ile partiler ancak il ve ilçelerde yerel örgüt kurabilmeleri ve muhtarlık bölgelerinde bir temsilci bulundurmalarına imkân tanımıştır. Böylece siyasi partilerin siyasal katılmayı çoğulcu demokratik düzen içinde rejimi yönlendirebilme özelliğini büyük ölçüde kaldırmıştır.²⁰

Öte yandan 9 Ocak 1961'de İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan 13 Ocak tarihli tebliğ ile 13 Şubat 1961 tarihine kadar siyasi partilerin kurulması serbest bırakılmıştır. Sıtkı Ulay'ın ifadesiyle "halkın gönül arzusu ile oy vereceği birkaç siyasi partinin daha bulunması, çok partili yaşamda daha demokratik bir davranış olacaktır".²¹ Bu nedenle yeni parti kuranları desteklemek ve serbest bırakmak gerekliydi. Böylelikle ülkede siyasi partilerin kurulması için hummalı çalışmalar başlamış, sonuçta Ankara'da sekiz, İstanbul'da beş ülke genelinde 13 siyasi parti kurulmuştur. Bu partilerin isimleri şu şekildedir: Adalet Partisi (AP)²², Cumhuriyetçi Mesleki Islahat Partisi, Memleketçi Serbest Parti (MSP), Çalışma Partisi, Mutedil Liberal Parti, Türk İşçi ve Çiftçi Partisi, Düstur Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Kemalist Gençlik Partisi, Millete Hizmet Partisi, Muhafazakâr Parti ve Yeni Türkiye Partisi²³ (YTP).²⁴ Ancak kurulan yeni partilerin çoğunluğu teşkilatlanamamış ve siyasi faaliyette bulunamamışlardır. Yeni kurulan partilerin haricinde CHP ve CKMP hukuki varlıklarını 27 Mayıs öncesinde devam ettiren siyasi partilerdi. Yeni partiler arasında 27 Mayıs rejiminin emekli ettiği Orgeneral Ragıp Gümüşpala tarafından kurulan AP ve eski DP'li Maliye Bakanı Ekrem Alican liderliğinde kurulan YTP²⁵ ile Osman Bölükbaşı'nın genel başkanlığını yürüttüğü CKMP kapatılan DP'nin tabanına hitap eden adeta DP'nin mirasçısı olarak görülen siyasi partilerdi.

Görülüyor ki süreçte Cemal Gürsel'in üç ay içerisinde seçimlere gidilerek idarenin sivililere devredileceğine ilişkin yaptığı açıklamalardan bir türlü netice

19 Abdülvahap Akıncı, "Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Nisan 2014, c. 9, S. 1, 63.

20 Derya Şimşek, *Türk Siyasal Yaşamında İlk Koalisyon Hükümeti: CHP-AP Koalisyonu (1961-1962)*, s. 2956. <http://www.ayk.gov.tr> Erişim Tarihi: 27.12.2019.

21 Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına (27 Mayıs 1960)*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul 1968, s. 163; Melek Çolak, "27 Mayıs Sonrası Türkiye'de Partileşme", *Tükler*, c. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 86.

22 11 Şubat 1961'de Genelkurmay Başkanlığı'ndan emekli edilen Ragıp Gümüşpala tarafından kurulmuştur. Partinin önde gelen isimleri arasında Tahsin Demir (eski Köylü Partisi Genel Başkanı), Ethem Menemencioğlu (Öğretim Üyesi), Cevdet Perin (Öğretim Üyesi), Kamran Evliyaoğlu (eski DP milletvekili), Mehmet Yorgancıoğlu (eski DP milletvekili), Şinasi Osma (emekli Albay) vardı. Özdemir, *a.g.m.*, s. 18.

23 13 Şubat 1961 günü Ekrem Alican, Cahit Talas, Aydın Abat ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Özdemir, *a.g.m.*, s. 18.

24 Salep, *a.g.t.*, s. 382-383. Madde 17: "Köy veya mahalle muhtarlık bölgelerinde partiye kayıtlı bulunan parti üyeleri parti tüzüğü ön görmüşse muhtarlık bölgelerindeki parti işlerinin yürütülmesi için bir parti görevlisi ile bir de yedeğini parti tüzüğüne göre seçerler. Siyasi partiler yukarıdaki fıkra da ön görülen parti görevlerinden başka bucaklarda köy veya mahalle muhtarlık bölgelerinde herhangi bir ad altında teşkilat kuramazlar". TC. Resmî Gazete, 16 Temmuz 1963, Sayı: 12050.

25 Kaya, *a.g.t.*, s. 44.

alınmamıştır.²⁶ Ancak yaşanan gelişmeler sonrası MBK üyelerinden Sezai Okan ve Temsilciler Meclisi üyelerinden Kenan Esengin'in 21 Temmuz 1961 tarihinde Kurucu Meclis'e sundukları önerenin kabul edilmesi sonrasında seçimlerin 15 Ekim 1961'de yapılması kabul edilmiştir. Böylece Türkiye AP, CHP, CKMP ve YTP'nin katılacağı bir seçim maratonuna girilmiş bulunuyordu.

1. MBK'nın Seçim Hazırlıkları

Seçim kararı alınır alınmaz hükümet ve asker seçim atmosferini belirleyecek tedbirler, hazırlıklar yapmaya başlamıştır. Bu kapsamda önce 8 Eylül 1961 tarihinde Başbakanlık tüm kurumlara devlet memurlarının ve hizmetlilerin seçim kampanyasına katılmaması kapsamında Orgeneral Cemal Gürsel imzasıyla bir yazı göndermiştir.²⁷ 22 Eylül'de ise bu kez devlet memurlarının siyasi partilere üye olamayacaklarını belirten bir yazı gönderilerek devlet memurlarının mevzuata aykırı hareket etmemesi hatırlatılmıştır.²⁸

Ardından MBK, 15 Ekim 1961 seçimlerinden önce siyasi parti liderleri ile "yuvarlak masa konferansı" adı altında bir dizi görüşme tertip ederek adeta siyasi partilerin seçim kampanyalarındaki tutumlarını denetim altına almak istemiştir. MBK'ya göre özellikle DP'nin mirasçıları olarak görülen AP, YTP ve CKMP arasında miras kavgasının baş göstermesi an meselesiydi, bu sebeple tedbirli davranılmalı ve partilerin o günkü davranışları kontrol altına alınmalıydı. İlk yuvarlak masa toplantısı genel sekreterlik düzeyinde 31 Ağustos-3 Eylül 1961

26 Orgeneral Cemal Gürsel 27 Mayıs saat 16.00'da radyoda yaptığı açıklamada "Gayenin süratle temiz ve dürüst bir demokratik nizam kurmak ve devletin idaresini milletin idaresine terk etmek" olduğunu söylemiştir. *Milliyet*, 28 Mayıs 1960. İlim Heyeti ile Genel Kurmay Başkanlığı'nda gerçekleştirilen şura toplantısında da Gürsel, "Biz üniversiteye inanıyoruz. Yalnız inanmıyor iman ediyoruz. Sizi çağırmanın nedeni bize derhal bir Anayasa yapın. Bunu en kısa zamanda başarmanızı rica edeceğim. Zira biz üç ay içinde seçimlere gidip iktidarı sivil idareye bırakma kararındayız" Hanife Kuru, "27 Mayıs 1960 İhtilal Dönemi; İktidar - Muhalefet İlişkileri", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, c.3, S. 8, İzmir 1999, s. 243.

27 Gürsel tarafından yayımlanan genelge metni şu şekildedir: "1-Yaklaşmakta olan Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu seçimlerinin, 298 sayılı seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkında kanun, 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu üyelerinin seçimi kanunu ve 306 sayılı milletvekili seçimi kanununun vaz etmiş olduğu demokratik esaslar dairesinde cereyanını temin için ilgililerce bu kanunların hükümlerinin dikkat ve hassasiyetle yerine getirilmesi gerektiğinin 2- Devlet katma ve özel idareler ve belediyelerle bunlara bağlı daire ve müesseseler, iktisadi devlet teşekkülleri ve bunların kurdukları ortaklıklar ile diğer kamu tüzel kişiliklerinde memur ve hizmetli olarak çalışanların ve umumi menfaatlere hâdim cemiyetlerde görev almış memur ve hizmetlilerin seçim propagandasına karışmamak suretiyle tarafsızlıklarını muhafaza etmelerinin 3- Kamu hizmeti görülen müesseseler ve fabrikalardaki idare amirlerinin propagandanın bu yerlere sokulmasını önleyici tedbirler almalarının ve aksi halde kendilerinin de mesuliyeti cihetine gidileceğinin 4- Seçimle ilgili adayların illerdeki yapacakları propaganda gezilerine memurların hiçbir surette katılmamalarının 5- 298 sayılı kanununun 156'ncı maddesinde sarahaten ifade edildiği üzere mezkur kanunlarda ayrıca ceza hükmüne bağlanmayan ve kanun hükümlerine aykırı olan sair propagandalardan a kati surette kaçınılmasının teşkilatların her kademesindeki memur ve hizmetlilere duyurulması önemle rica olunur." *Milliyet*, 9 Eylül 1961.

28 Salep, a.g.t, s. 380.

tarahleri arasında gerçekteşmiştir.²⁹ Toplantıya CHP³⁰, AP³¹, YTP³², CKMP³³ ve MSP temsilcileri³⁴ ile MBK üyelerinden birkaç isim³⁵ katılmıştır. Heyet, görüşme neticesinde bir “Redaksiyon Komitesi” kurarak mutabık oldukları konuları içeren bir anlaşma metni hazırlamıştır.

Yuvarlak masa görüşmesinin ikincisi 5 Eylül 1961’de bu kez siyasi parti liderleri ile Cemal Gürsel arasında gerçekteşmiştir. Önceden hazırlanan metin imzalanarak “milli antlaşma” halini almıştır.³⁶ Böylece siyasi partiler siyasete dönüşte askerın belli sınırlamalarına uyma sözü vermişlerdir.³⁷ Metnin maddeleri ise şu şekildedir; ihtilalin meşruiyetinin tartışılmaması, devrimlerin siyasi istismar malzemesi yapılmaması, Yassıada’da verilecek kararların tartışılmaması, dış politika konularının partiler arasında tartışma malzemesi yapılmaması.³⁸ Toplantı sonrası MBK cephesinden yapılan açıklamada siyasette gerekli olan “huzur” ve “sükun” ortamının sağlanabilmesi adına partilerin yetkili organlarının “müşterek” bir beyannameye imza atarak “şeref ve namus sözü” verdikleri ifade edilmiştir.³⁹

MBK üyeleri bir başka yuvarlak masa toplantısını da 6 Eylül’de bu kez gazetecilerle gerçekteştirmiştir. Toplantıda Türk basını “milli menfaatlere aykırı yayın yapmamayı” taahhüt etmiştir.⁴⁰ Böylece MBK hassas gördüğü konuların seçim sürecinde siyasi partilerin ve basının konuşmaması için söz almıştır. Yuvarlak masa toplantılarının ardından seçimler öncesinde MBK üyelerinin siyasi partilere gerçekteştirdiği ziyaretler MBK’nın seçim hazırlığı çerçevesinde değerlendirilebilir.⁴¹ Ekrem Acuner, Kadri Kaplan, Sezai Okan ve Selahattin Özgür başkanlığında oluşan MBK heyeti ilk önce CHP ve AP’nin

29 *Milliyet*, 4 Eylül 1961.

30 CHP’den katılan isimler şu şekildedir: İsmail Rüştü Aksal, Turhan Feyzioğlu, Emin Paksüt, Ferit Melen. *Milliyet*, 1 Eylül 1961.

31 AP’den katılan isimler şu şekildedir: Şinasi Osman, Cevdet Perin, Kâmil Tekerek, Kamuran Evliyaoglu. *Milliyet*, 1 Eylül 1961.

32 YTP’den İrfan Aksu, Esat Eğilmez, Ertuğrul Alatlı, Celal Gündoğdu toplantıya katılan isimlerdir. *Milliyet*, 1 Eylül 1961.

33 CKMP’den katılan isimler şu şekildedir: Abdülhak Kemal Yörük, Fuat Arna, Seyfi Öztürk, Mustafa Kepir. *Milliyet*, 1 Eylül 1961.

34 MSP’den Esat Çağa, Naci Bozkurt, Zafer Tanyolaç, Süleyman Vaner toplantıya katılmıştır. *Milliyet*, 1 Eylül 1961.

35 MBK üyelerinden katılan isimler şu şekildedir: Suphi Gürsoytrak, Rafet Aksoyulu, Osman Köksal, Ekrem Acuner, Ahmet Yıldız, Kadri Kaplan, Sezai Okan, Kâmil Karavelioğlu. *Milliyet*, 1 Eylül 1961.

36 Metinde CKMP lideri Osman Bölükbaşı hariç toplantıya katılan parti liderlerinin imzaları bulunmaktadır. CKMP adına Genel Başkan Vekili Ahmet Oğuz imzalamıştır. *Milliyet*, 6 Eylül 1961.

37 Mete Tuncay, “Siyasal Gelişimin Evreleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.7, İletişim Yayınları, s. 1982.

38 Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam (1950-1964)*, c. III, Remzi Kitabevi, Ankara 2011, s. 516-517.

39 Sultan Esra Yiğit, *27 Mayıs 1960 Darbesi Sonrası Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinin ve 1961 Seçimlerinin Basına Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yozgat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat 2019, s. 83.

40 *Milliyet*, 7 Eylül 1961.

41 *Milliyet*, 9 Eylül 1961.

genel merkezine gerçekleştirdikleri ziyarette “*milli antlaşmanın*” parti teşkilatına duyurulması konusunu görüşmüşlerdir. AP teşkilatından çıkarken basın mensuplarına kısa bir demeç veren heyet üyeleri partilere “*nezaret*” ziyaretinde bulduklarını ifade etmişlerdir.⁴² MBK üyeleri seçim kampanyaları boyunca Ankara’nın dışına çıkmayacaklarını, kampanya bitiminde bir yurt gezisine çıkabileceklerini ancak gezinin çok kısa olabileceğini de ifade etmişlerdir. MBK yaptığı açıklamada seçimlerin tarafsız bir şekilde yapılması için tüm desteği vereceklerini de eklemiştir.⁴³

MBK’nın seçim hazırlığı kapsamında gerçekleştirdiği bir diğer faaliyeti ise 12 Eylül’de MBK üyeleri ve Bakanlar Kurulu’nun ortak toplantısı sonucunda seçimler sırasında alınacak tedbirlerin genel hatlarının belirlenmesi olmuştur. Dört saat süren toplantıda seçim propagandası esnasında yaşanabilecek olaylar değerlendirilmiştir. Yassıada kararları açıklandıktan sonra olay çıkması muhtemel görülen bölgeler hassasiyet derecesine göre ayrılarak belirtilen bölgelere polis, jandarma ve askeri birlikler sevk edilmesi kararlaştırılmıştır. Diğer kararlar ise şu şekildedir: Valiler il idaresi kanununu bu bölgelerde hassasiyetle tatbik edecekler ve askeri birlikler valiliğin emrinde olacaktır. Seçim propagandası sırasında taraf tuttıkları tespit edilen valiler veya idareciler hemen görevlerinden alınacaktır. Seçim propagandası kapsamında yuvarlak masa toplantısından çıkan milli antlaşma kararlarına aykırı hareket edilmesi ve olaylar çıkması halinde jandarma hemen olaya müdahale edecektir. Propagandalar sırasında olay çıkaran kişi ve kişiler tutuklanıp cezalandırılacaklar. Tedbirlerin kesinleşmesi halinde bir genelge ile valilere bildirilecektir.⁴⁴

Devlet Bakanı Sıtkı Ulay yaptığı açıklamada toplantıda alınan kararların seçim propagandalarının başlaması ile yürürlüğe gireceğini bildirmiştir. Tedbirler dört kanun çerçevesinde ele alınmıştır. Bunlar; İller idaresi Kanunu’nun valilere verdiği yetkiler, Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) kamu düzenine ilişkin hükümleri, Atatürk Devrimlerini Koruma Kanunları, Meşhut Suçlar Kanunu.⁴⁵ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun ölü bir kanun sayılması ve uygulanmaması yolunda karara varılmıştır. Seçim propagandaları sırasında toplantı ve gösteriler “*Demokratik prensiplerin ışığı altında*” yapılması kararlaştırılmıştır.⁴⁶

Son olarak seçimlerden önce 14 Eylül’de Çankaya Köşkü’nde Cemal Gürsel dört siyasi parti lideri ile bir toplantı gerçekleştirmiştir. İsmet İnönü, Ragıp Gümüşpala ve Ekrem Alican’ın katıldığı toplantıya Osman Bölükbaşı iştirak etmemiş CKMP adına Enver Adakan katılmıştır. 1 saat 45 dakika süren toplantıda yuvarlak masa görüşmeleri ışığında günün iç ve dış politikadaki

42 *Milliyet*, 8 Eylül 1961.

43 *Milliyet*, 9 Eylül 1961.

44 *Milliyet*, 13 Eylül 1961.

45 *Milliyet*, 14 Eylül 1961.

46 *Milliyet*, 14 Eylül 1961.

olayları üzerinde konuşulmuştur. MBK üyelerinin basın mensuplarına verdikleri demeçlerin gündeminde de seçimler vardı. Suphi Gürsoytrak ve Sami Küçük yeni hükümetin DP gibi olması durumunda Silahlı Kuvvetlerin karşısında olacağını söylemişlerdir. Yine başka konuşmalarında yuvarlak masada alınan kararlara uymayan partilerin kapatılabileceği ifade edilmiştir.⁴⁷

Seçimlere ilişkin hazırlıklar yapıldığı esnada Yassıada'da kararlar açıklanmış, mahkeme 15 kişinin idamına diğer sanıkların müebbet hapis başta olmak üzere 2 ila 20 yıl arasında hapis cezası almasını kararlaştırmıştır. MBK sadece üç kişinin idamını onaylamış, bu kapsamda Maliye Bakanı Hasan Polatkan ile Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu 15 Eylül'de, Başbakan Adnan Menderes ise 17 Eylül'de idam edilmiştir.⁴⁸ 20 Eylül'de de partililer aday listelerini Yüksek Seçim Kurulu (YSK) başkanlığına iletmışlerdir.⁴⁹ Böylece Türkiye idamların gölgesinde demokrasiye dönüyor, dar ağaçları kaldırılmadan da seçim sandıklarını kurmaya başlıyordu.

2. Siyasi Partilerin Seçim Hazırlıkları

1961 seçimlerine AP, CHP, CKMP ve YTP katılmıştır. MSP seçimlere katılmak için YSK'ya başvurusunu yapmış, yapılan incelemeler sonrasında MSP'nin baraj olan 15 ilde teşkilatlanmaması gerekçe gösterilerek MSP'nin seçimlere giremeyeceği belirtilmiştir. YSK; MSP'nin Balıkesir, Samsun ve Çankırı'daki il teşkilatlarının tamamlanmadığını belirtirken İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada eksiklerin üç ilden daha fazla olduğu belirtilmiştir. Yaşanan bu gelişme sonrası MSP Genel Kurul'unda karar müzakere edilmiş ve YSK'nın verdiği karara itiraz edilmiştir.⁵⁰ Ancak YSK MSP'nin gerekli şartları sağlamadığı gerekçesiyle itiraz kabul görmemiştir.⁵¹ Siyasi partiler fiili olarak seçim propagandasına 25 Eylül'de başlamışlardır. Bu kapsamda 21 gün boyunca açık ve kapalı yerlerde toplantılar tertip etmişler, afişler hazırlamışlar, el ilanları dağıtmışlar ve radyodan istifade etmişlerdir. Cemal Gürsel de Devlet Başkanı sıfatıyla seçim kampanyasının başlangıcından bir gün önce yaptığı açıklamada seçimin dürüst yapılacağı ve asla hile gölgesi düşmeyeceğini söylemiştir.⁵² Bir anlamda siyasi partilere ve halka teminat verdiğini söyleyebiliriz.

Seçim kampanyası partilerin karşılıklı kardeşlik, birlik ve beraberlik mesajlarıyla başlamıştır. Nitekim seçim kampanyasını Eskişehir'de başlatan AP lideri Ragıp Gümüşpala "memleketin yüzünün gülmesini istiyoruz" diyerek kardeşlik vurgusu yapmıştır.⁵³ Denizli'deki konuşmasında da Meclis içinde

47 Salep, a.g.t., s. 385.

48 *Milliyet*, 16 Eylül 1961, *Milliyet*, 17 Eylül 1961.

49 *Milliyet*, 21 Eylül 1961.

50 *Milliyet*, 23 Eylül 1961.

51 *Milliyet*, 24 Eylül 1961.

52 *Milliyet*, 24 Eylül 1961.

53 *Milliyet*, 26 Eylül 1961

yaşanan fikir çatışmalarının demokrasinin en doğal sonucu olduğunu belirten Gümüşpala birlikte hareket edilirse ülkenin kalkınacağı vurgusunu yapmıştır.⁵⁴ 1961 seçimlerinde CHP'nin parolası "yurtta huzur ve istikrardır."⁵⁵ Seçim kampanyasına seçim bölgesi Malatya'dan başlatan CHP lideri İsmet İnönü ise "aldığımız dersler bize doğru yolu gösterdi" diyerek her zamankinden daha fazla huzura ve güvene ihtiyaç duyulduğunu dile getirmiştir.⁵⁶ YTP'nin Kasımpaşa'da gerçekleştirdiği toplantıda konuşan Fahrettin Kerim Gökay seçim kampanyasında parolalarının "seviniz, seviniz" olduğunu açıklamıştır.⁵⁷ CKMP lideri Osman Bölükbaşı da "demokrasiyi yaşatmaya mecburuz" diyerek seçim kampanyası boyunca iyi niyet ve karşılıklı saygı ile hareket edilmesini temenni etmiştir.⁵⁸

İyi niyet dilekleriyle başlayan seçim atmosferi kısa sürede sertleşmiş, yerini partiler arası söz düellolarına bırakmıştır. Gümüşpala ve Bölükbaşı arasındaki söz düellosu kampanya boyunca kamuoyunu meşgul etmiştir. Osman Bölükbaşı 2 Ekim tarihli radyo konuşmasında AP'ye ve dolayısıyla Gümüşpala'ya yönelik "hangi meşru ve makul ihtiyaçtan ve hangi inanışı temsil ettiği bir türlü anlaşılamayan siyasi parti başkanı" ifadelerini kullanmıştır.⁵⁹ Gümüşpala ise partisinin fikir partisi olduğunu dile getirmiştir.⁶⁰ İsim vermeden Bölükbaşı'na cevap veren Gümüşpala "kişilere saldırarak, devlet otoritesine kadar dil uzatıp vatandaşlar arasındaki huzuru bozmanın seçimleri erteletmek veya iptal ettirmek amacı taşıdığını" ifade etmiştir.⁶¹ Bölükbaşı ise AP liderini seviyesizlikle itham etmiştir.

İki lider arasında karşılıklı tartışma yaşandığı sırada ortaya çıkan bir fotoğraf seçim öncesi iki parti arasını açmıştır. Sözü edilen fotoğrafta AP lideri Ragıp Gümüşpala CHP lideri İsmet İnönü'nün elini öpmektedir. Kim tarafından nerede ve ne zaman çekildiği belli olmayan fotoğraf kısa sürede önce miting alanlarında sonra da gazetelerde yerini almıştır. Elbette ki ilk tepki AP liderinden gelmiş yaşananların dürüst bir seçim mücadelesi olmadığını belirterek "alçakça bir hareket" olarak nitelendirmiştir.⁶² CKMP'nin partisine yönelik sözlerine düne kadar gülüp geçtiğini belirten Gümüşpala son hadise ile kendilerine karşılık vermeye mecbur bırakıldığını dile getirmiş ve Türkiye'nin 50-60 "madrabaz politikacının" malı olmadığını söylemiş, dağıtılan fotoğrafın CKMP'lilerce yapılmış basit bir fotomontaj olduğunu ileri sürmüştür.⁶³ 8 Ekim'de Adanalılara seslenen Gümüşpala burada da Bölükbaşı'yı "yalan söyleyip külhanbeyi gibi ortada

54 *Milliyet*, 28 Eylül 1961.

55 Metin Toker, "Partilerin Sloganı", *Akis*, 25 Eylül 1961, s. 5.

56 *Milliyet*, 26 Eylül 1961.

57 *Milliyet*, 30 Eylül 1961.

58 *Milliyet*, 2 Ekim 1961.

59 *Milliyet*, 3 Ekim 1961.

60 *Milliyet*, 3 Ekim 1961.

61 *Milliyet*, 6 Ekim 1961.

62 *Milliyet*, 8 Ekim 1961.

63 *Milliyet*, 8 Ekim 1961.

dolaşmakla" itham etmiştir. Bölükbaşı ise tüm siyasi partilerin kendi partisine düşman olduğunu belirterek bu kez hedefine CHP'yi de almış ve *"millet onları biliyor, tanıyor"* demiştir.⁶⁴ Netice itibariyle seçimlerin yapılacağı güne kadar Bölükbaşı ile Gümüşpala arasındaki ithamlar devam etmiş, iki siyasetçi de kampanya boyunca üslubunu ağırlaştırmıştır.⁶⁵ Söz düellolarından bunalan YTP lideri Alican, *"siyaset meydanları bir nevi kabadayılık meydanı haline gelmeye başlamıştır"* şeklindeki sözleriyle bu tarz tutumların ülkeye fayda getirmeyeceği üzerinde durmuştur.⁶⁶

Seçim kampanyası boyunca tüm siyasi partiler eşit bir şekilde radyodan istifade etmişlerdir. Propaganda konuşmaları 30 Eylül'de başlamış, 14 Ekim'de sona ermiştir. İlk konuşmalar 20 dakika süreyle ve partilerin seçim beyannamelerinin açıklanmasına ayrılmıştır. Radyodaki ilk konuşmalar CHP adına İsmail Rüştü Aksal, CKMP adına Osman Bölükbaşı, YTP adına Ekrem Alican, AP adına Tahsin Demiray tarafından yapılmıştır.⁶⁷ Radyo konuşmalarında parti liderleri seçim vaatlerini sıraladığı esnada CKMP lideri Osman Bölükbaşı'nın yuvarlak masa konferansı ve Yassıada'ya ilişkin yaptığı çıkış ile ipler gerilmiştir. Osman Bölükbaşı 2 Aralık tarihinde yaptığı radyo konuşmasında yuvarlak masa konferansında alınan kararları ele almış ve hukuki yönden değerlendirerek bazı noktaların kendi görüşüne uygun olmadığı için metinde imzasının bulunmadığını söylemiştir. Bölükbaşı'ya göre Yassıada mahkemelerinin karara bağlanmadığı süreçte mahkemenin hükmüne açıkça tesir edecek bir ithamnameyi kabul etmenin hukuk anlayışına ters düştüğünü ifade etmiştir. MBK'nın seçimlerin dürüst bir şekilde cereyan edeceği konusundaki teminatını yalnızca kendisi bakımından kabul edebileceğini söyleyen Bölükbaşı *"bünyesine muhtarları dahi alan bugün ki idari mekanizmanın seçimlerde nasıl davranacağı hakkında kesin bir hüküm veremem. Bu mevzuda manevi bir taahhüde giremem"* demiştir.⁶⁸ Tüm itirazlarına rağmen beyanname metninde herhangi bir değişiklik yapılmadığı için toplantılara katılmadığını da eklemiştir.⁶⁹

Bölükbaşı'nın konuşması kısa sürede hükümet ve asker cephesinde eleştiriye neden olmuştur. Gürsel, Bölükbaşı'nın radyoyu *"suiistimal"* ettiğini belirtmiş ve tepkisini şu şekilde dile getirmiştir: *"Fena bir konuşma... Yapmamalı idi. Zaten partisi adına konuşmadı. Çünkü partisi onun iddia ettiği şeyler hepsini kabul*

64 *Milliyet*, 9 Ekim 1961.

65 *"Seçimlere dört gün kala Bölükbaşı ile Gümüşpala tartışması devam ediyor. CKMP lideri kendisi için Aslan, AP lideri için Artist dedi"*. *Milliyet*, 11 Ekim 1961.

66 *Milliyet*, 8 Ekim 1961.

67 *Milliyet*, 27 Eylül 1961.

68 *Milliyet*, 3 Ekim 1961.

69 Âdem Çaylak, *İktidar-Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye'nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010, s. 420. Çaylak'a göre Bölükbaşı'nın toplantıya katılmama sebeplerinin arka planında Yassıada'dan çıkacak idam kararlarını önceden sezmesi, askeri yönetimin gözetimi altında yapılan toplantıların demokrasi anlayışına uygun olmaması ve seçim mücadelesinde rakip gördüğü AP lideri ile aynı masaya oturmak istemeyişi olabilir. Çaylak, *a.g.e.*, s. 421.

etmiş, yuvarlak masa görüşmelerine iştirak etmiş ve imza etmiştir. Tamamıyla şahsı içindir. Ve katiyen doğru değildir. Bölükbaşı gibi iyi tahsil etmiş ve hürmet ettiğim bir adamın bu türlü yanlış ve sapa yollarda olması beni üzümüştür".⁷⁰ Gürsel, Bölükbaşı'nın konuşmasını dinlemiş müdahale etmek istemiş ancak geç kaldığını da dile getirmiştir. Cemal Gürsel'in açıklamalarını radyoda değerlendiren Bölükbaşı hakaret ve tehdidin ancak yapanlara zaaf getireceğini ifade etmiştir. MBK da yayınladığı bir bildiri ile Bölükbaşı'ya cevap vermiştir. Bildiride "*kanunlar dışına çıkılmadıkça milli menfaatlerimize bağlılığı cemiyetimize saygısı derecesinde fikirleri serbestçe ifade etmek her Türk vatandaşının hakkıdır*" denilmektedir.⁷¹ Öte yandan YSK Bölükbaşı'nın radyo konuşmasına ait bant kaydını radyo evinden alarak inceleme başlatmıştır. Eğer konuşmalarda suç unsuru bulunursa hakkında tahkikat açılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca MBK üyelerinden bir ismin Bölükbaşı'nın sözlerine yönelik "*Onun tek istediği kendisini tevkif ettirmektir. Fakat biz ucuz kahraman yaratmayacağız*" şeklinde beyanatta bulunduğu basına yansımıştır.⁷² Adalet Bakanı Kemal Türkoğlu ise "*...Dokunulmazlığına güvenenler sık sık bu yola başvurmaktalardır. Fakat bugün olmazsa yarın Meclis açılınca dokunulmazlıkları kaldırılabilir ve onlar da cezalarını çekerler*" şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁷³ Devlet Başkanı Cemal Gürsel ise havalimanında gazetecilere verdiği demeçte gündemine Bölükbaşı'yı alarak "*Ne oldunuz? Bir Bölükbaşı sizi korkuttu mu?*" şeklinde tenkit etmiştir.⁷⁴

Seçim kampanyası boyunca müessif hadiseler de meydana gelmiştir. Kayseri'de CKMP ile CHP'liler arasında kavga çıkmıştır. Bir CKMP'linin II. Dünya Savaşı yıllarında CHP'lilerin buğdayı halka vermeyip denize döktüklerini iddia etmesi yaklaşık 3000 kişilik grup arasında tartışma çıkarmış, arbede yaşanmıştır. Olayları yatıştırmak için jandarma müfrezesi havaya 16 el ateş etmiş ve olayla ilgili 22 kişi tutuklanmıştır.⁷⁵ Kayseri'deki AP, Kozan'daki CKMP partilerinin mitinglerinde de olaylar meydana gelmiştir. AP mitinginde Cumhuriyet Senato'su adayı Hüsnü Dikkesligil, "*Unutma bu topraklarda kefensiz yatana AP, toprak ananın bağrından şehitlerin kanıyla fıskırmış bir partidir*" şeklindeki söylediği sözler üzerine bir köy öğretmeni bu sözün manasını sormuş akabinde AP'liler ile CHP'liler arasında arbede yaşanmıştır.⁷⁶ Konya AP adayı Osman Yüksel Serdengeçti'nin Konya'da dağıttığı bildirimlerde ve "*Serdengeçti*" isimli dergide dini siyasete alet ettiği gerekçesiyle savcılıkta tahkikat açılmıştır. Polis, AP il merkezinde de arama yapmış ve köylerde propaganda amacıyla dağıtıldığı Serdengeçti dergisinin 32 nüshasına el konulmuştur. AP İzmir İl Başkanı Mehmet Ali Aytaç'ın eski DP iktidarını övücü sözler sarf etmesi ve infazlar hakkında konuşması sonrasında Kınık Savcılığı'nca tahkikat açılmıştır. AP Ödemiş İlçe

70 *Milliyet*, 4 Ekim 1961.

71 *Milliyet*, 6 Ekim 1961.

72 *Milliyet*, 6 Ekim 1961.

73 *Milliyet*, 6 Ekim 1961.

74 *Milliyet*, 6 Ekim 1961.

75 *Milliyet*, 26 Eylül 1961.

76 *Milliyet*, 26 Eylül 1961.

Başkanı Baki Marmaralı ve Hasan Demirtaş MBK hakkında aleyhte propaganda yaptıkları gerekçesiyle haklarında tahkikat açılmıştır.⁷⁷

Seçim kampanyası boyunca siyasi partiler hazırladıkları beyannameler ile iktidara geldikleri takdirde gerçekleştirmeye çalışacakları vaatleri sıralamışlardı. CHP seçim beyannamesinde “sosyal adalet” vaat etmiştir. Bu vaadin gerçekleşebilmesi için pek çok alanda yeniden düzenleme yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda anti enflasyonist bir ekonomi ülkede yerleşmelidir. Halkın gerekli olan temel ihtiyaçlarına öncelik tanınacak, vergi politikası adaletli bir şekilde yeniden düzenlenmeli, vatandaşların eğitim, sağlık ve kamu hizmetlerinden adil bir şekilde yararlanması sağlanmalıdır.⁷⁸ CHP beyannamesinde işçi haklarına da geniş yer ayırmıştır. Gerekli hak teminatlarının verilmesi, Sendikalar Kanunu’nda sendikacılığın tüm gerekleri, toplu sözleşme ve grev hakkı, devlet işletmesindeki işçilerin durumu, işten çıkarmanın teminatlı bir şekilde yapılması, işçi çocukları için çocuk bakım yuvaları açılması, iş kazaları, hastalık ve analık sigortası ile ilgili mevzuatın düzenleneceği yer almıştır.⁷⁹ Gecekondu ve Göçmen meselesi beyannamede değinilen diğer hususlardandır. Gecekondu meselesinin yasaklarla ve yıkım kararlarıyla çözüme kavuşamayacağı, gecekondu sahiplerine arsa temini ve teknik yardım ile yaşanabilir meskenlere kavuşturulacağı ifade edilmiştir. Göçmenlere yönelik olarak ise göçmen haklarının korunması konusunda çalışmalar yapıldığı belirtilmiştir. Ülkenin kalkınması için İstanbul ve İzmir dışında da sanayi merkezlerinin kurulacağına yer verilmiştir.⁸⁰

AP ise seçim beyannamesinde “her yönden kalkınma” parolasıyla hareket etmiştir. Beyannamede dikkat çekici hususlardan birisi “Milli Savunma Siyaseti” başlığı altında “Silahlı kuvvetlerin siyaset dışı tutulması” ve “siyasi tesirlerden masun” bulundurulması yönündeki tutumdur. Bu ifade AP’nin 27 Mayıs rejimine olan yaklaşımını gösterir niteliktedir. Bir diğeri ise “İktisadi Politikamız” başlığı altında ifade edilen “devlet kapitalizmine yol açan” özel teşebbüsü engelleyici devletçiliğin aleyhinde olunmasıdır.⁸¹ Dini eğitimde düzenlemeler yapılarak yüksek din okulları açılması, öğrencilere not verme sistemi ve imtihan usullerinin yeniden düzenlenmesi, ilköğretimde gezici ekiplerin en ücra köylere kadar öğretimi götürmeleri sağlanacak köy okulları inşasının köylüler tarafından yapılması beyannamede yer alan diğer hususlardır. AP’nin diğer vaatleri ise şu şekildedir: Hayvan vergisinin kaldırılması, arazi vergisinin köylüye yük olmayacak şekilde hazırlanması, işçiye kendi doktorunu seçme hakkı verilmesi.⁸²

CKMP seçim beyannamesinde devletin idare mekanizmasının partiler üstü yasalarla kayıtlı tutulmasını temenni etmiştir. Beyannamede ekonomide

77 *Milliyet*, 28 Eylül 1961.

78 *Milliyet*, 11 Eylül 1961.

79 *Milliyet*, 29 Eylül 1961.

80 *Milliyet*, 11 Eylül 1961.

81 *Adalet Partisi Seçim Beyannamesi 1961*, s. 6-9.

82 *Milliyet*, 29 Eylül 1961.

ve ticarete bireysel teşebbüse, kişisel mülkiyete ve meşru rekabete dayanan bir ekonomik felsefeye sahip olduğu yer almıştır. Kalkınma konusunda hürriyet içinde bir kalkınmadan söz edilmektedir. Eğitim alanında ise ilim teknik ve ahlaki yönden terbiyenin önem verildiği bir sistemin kurulacağı vaat edilmiştir.⁸³Köy ve köycülük meselesine geniş bir şekilde yer verilen beyannamede Türk köylüsünün Mustafa Kemal Atatürk'ün belirttiği şekilde gerçekten milletin efendisi haline getirmeyi hedefledikleri yer almaktadır.

YTP'nin seçim beyannamesinde “*hürriyet için ekmek ve iş*” parolasından hareket etmiştir.⁸⁴ Seçim beyannamesinde ziraat işlerine yoğunluk vermiş, özellikle kuraklık meselesi üzerinden⁸⁵ kurulacak ziraat sistemi ve modern sulama tesisleri kurularak tarımdaki düşük üretimden kurtarılacağını belirtir.⁸⁶ Çalışan ücretlerinin adil bir düzenleme ile çözümlenmesi, ülke genelinde konut sorununun kökten çözülmesi yönünde çalışmalar yapacakları bu sayede az gelirli vatandaşların ucuza ev sahibi olabilecekleri belirtilmiştir. İşçiye grev hakkının tanınması ve serbest sendikacılık faaliyetleri yürütülmesinin arkasında oldukları ifade edilmiştir.⁸⁷

Propaganda süresi boyunca partilerin eski DP iktidarını övücü ifadeler kullanmaları ve Yassıada kararlarına yönelik gelebilecek tepkiler MBK'nın üzerinde hassasiyetle durduğu konuların başında gelmekteydi. Bu sebeple seçim kampanyası boyunca siyasi partiler bu iki konuyu sadece üstü kapalı olarak eleştirebilmişlerdir. Bu durum bize propaganda sürecinin dar ve kısıtlı bir çerçevede yürütüldüğünü göstermektedir. Siyasetçilerin Yassıada ve DP'lilere yönelik sözlerine ilişkin somut örnekler şu şekildedir: Osman Bölükbaşı Yassıada kararlarını hedef alarak “*sırça köşkünde oturanlar başkalarına taş attıklarından dolayı pişman olacaklardır*” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.⁸⁸ Bölükbaşı 1946 Demokratlarını “*eski silah arkadaşları*” olarak tanımlamış, onların ancak CKMP'ye oy vereceklerini çünkü “*kardeş parti*” olduklarını belirtmiştir. Kayseri'de konuşan CHP Kayseri milletvekili aday Turhan Feyzioğlu da eski DP'lilere kucak açtığını dile getirmiştir.⁸⁹ AP ise mitinglerde “*gözlerime bakarsanız anlarsınız*” diyerek ve “*sehpa işareti*” ile Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatih Rüştü Zorlu'nun idamlarına duyduğu üzüntü ve kederi dile getiriyordu.⁹⁰

Her ne kadar nispi seçim sistemine geçilse de seçim kampanyası boyunca partiler tek başına iktidara geleceklerinden umutludurlar. AP lideri Ragıp

83 Âdem Çaylak, *İktidar-Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye'nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010, s. 431.

84 *Milliyet*, 4 Ekim 1961.

85 *Milliyet*, 2 Ekim 1961.

86 *Milliyet*, 1 Ekim 1961.

87 *Milliyet*, 3 Ekim 1961.

88 *Milliyet*, 3 Ekim 1961.

89 *Milliyet*, 27 Eylül 1961

90 Tefik Çavdar, “Adalet Partisi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. 8, İletişim Yay., s.2090.

Gümüşpala Sandıklı, Dinar, Isparta ve Burdur'daki açık hava toplantılarında "koalisyonu gitmeden AP tek başına iktidara gelecektir"⁹¹ diyerek milletin AP'ye tam not vereceğini ifade etmiştir. CHP lideri İsmet İnönü 1959 yılında meydana gelen Uşak hadiselerinden sonra ilk defa İzmir'e gelmiş ve burada "milletin kaderine istikamet verilecek" demiştir.⁹² Bir başka toplantıda ise "gelecekte ümitliyiz" diyerek üstü kapalı olarak iktidara geleceğinin sinyalini vermiştir.⁹³ YTP'nin Beşiktaş'taki toplantısında konuşan Fahrettin Kerim Gökay ise seçimlerde CHP ile denk kuvvet halinde mücadele edeceklerini, YTP'nin CHP'den şanslı olduğunu kaydetmiştir.⁹⁴ CKMP lideri Bölükbaşı Ankara'da yaptığı mitingde iktidara layık olduklarını, mutlaka iktidara geleceğinin dile getirmiştir.⁹⁵

Propaganda süresi 14 Ekim saat 18.00'da sona ermiş, siyasetçiler radyo konuşmalarını 17.55'te tamamlamıştır. Türkiye genelinde 15 Ekim sabahı saat 08.00'dan itibaren oy verme işlemi başlamış ve vatandaşlar oylarını 17.00'a kadar kullanmışlardır. Oy verme süresi boyunca seçim yasakları kapsamında tüm eğlence yerleri kapatılmış ve içki satışı yasaklanmıştır. CHP lideri İsmet İnönü ile CKMP lideri Osman Bölükbaşı Bahçelievler'de, YTP lideri Ekrem Alican Küçükkesat'ta, AP lideri Ragıp Gümüşpala ise İzmir'de oyunu kullanmıştır.⁹⁶

3. Seçimlere Katılım Düzeyi, Seçim Sonuçları ve Askerin Tutumu

Kısıtlı ve gergin bir seçim kampanyasının ardından seçim günü oldukça sakin geçmiş, vatandaşlar herhangi üzücü bir hadise yaşamadan oylarını kullanmışlardır. Seçimler hiçbir siyasi rahatsızlığa yol açmadan prensip olarak hilesiz, serbest ve dürüst yapılmıştır.⁹⁷

Tablo1. 15 Ekim 1961 Milletvekili Seçim Sonuçları⁹⁸

Siyasi Partiler	Aldıkları Oy	Yüzelik Oran
CHP	3.724.752	36,7
AP	3.527.435	34,8
CKMP	1.415.390	14
YTP	1.391.934	13,7

91 *Milliyet*, 27 Eylül 1961

92 *Milliyet*, 12 Ekim 1961.

93 *Milliyet*, 11 Ekim 1961.

94 *Milliyet*, 27 Eylül 1961

95 *Milliyet*, 14 Ekim 1961.

96 *Milliyet*, 14 Ekim 1961.

97 Nurşen Mazıcı, "Türkiye'de Ordu ve Siyaset", *Cumhuriyet Özel Sayısı II Siyasal Değerlendirme*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1998, s. 62.

98 <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>
Erişim Tarihi: 21.12.2019.

Türkiye genelinde kayıtlı 12.925.395 seçmenden 10.522.716'sı 15 Ekim 1961 seçimlerinde oy kullanmıştır.⁹⁹ Cumhuriyet Senato seçimlerine ise kayıtlı 12.926.837 seçmenden 10.519.659'u oy kullanmıştır. Her iki seçimde katılım oranı ise %81,4'tür.¹⁰⁰ Seçimlerde CHP 173, AP 158, CKMP 54, YTP 65 milletvekili çıkartmıştır. Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde ise AP 70, CHP 36, CKMP 16, YTP 28 senatörlük kazanmıştır.¹⁰¹

Tablo2. 15 Ekim 1961 Cumhuriyet Senatosu Seçim Sonuçları¹⁰²

Siyasi Partiler	Aldıkları Oy	Yüzdellik Oran
AP	3.560.675	35,491
CHP	3.734.285	37,221
CKMP	1.350.892	13,465
YTP	1.401.637	0,394

Seçim sonuçlarına göre DP'nin mirası üzerinde hak iddia eden CHP dışındaki üç parti hem toplam oy oranı hem de milletvekili sayısı açısından çoğunluğu elde etmiştir.¹⁰³ CHP 1957 seçimlerine göre oy kaybetmiştir. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse 27 Ekim 1957 seçimlerinde CHP %41,4 oy oranı ile 3.825.267 oy alırken 15 Ekim 1961'de %36,7'lik oy oranı ile 3.724.752 oy almıştır.¹⁰⁴ Seçim sonuçları bir anlamda CHP açısından hayal kırıklığı yaratmıştır. CHP'nin beklentisi müdahalenin verdiği DP karşıtı havanın kamuoyundaki etkisinin oya dönüşme potansiyeli idi. Ancak beklenen olmamıştı.¹⁰⁵ 1961 seçimi tabandaki parçalanmaya karşın AP açısından bir başarı olarak kabul edilebilir. Bunun sonucu olarak Cumhuriyet Senatosunda birinci parti, Mecliste de ikinci parti konumuna gelmiştir.¹⁰⁶ 15 Ekim seçim sonuçlarına göre CKMP 27 Mayıs öncesinde kurulmuş bir parti olması sebebiyle bir tarafa bırakılırsa yeni kurulan AP ve YTP DP'nin oylarını paylaştığını söyleyebiliriz. AP, Ege ve Akdeniz'de DP'nin aldığı oylardan daha fazla oy almıştır. YTP'nin oyları ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da güçlenmiştir. CKMP'nin yüksek oy aldığı bölge Orta Anadolu'dur. CHP ise seçimlerde Doğu ve Güneydoğu bölgesinde yüksek almıştır.¹⁰⁷

99 <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>
Erişim Tarihi: 21.12.2019.

100 DİE, *İller İtibariyle 1961,1964 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri ve 1950-1965 Milletvekili Seçim Yılları Sonuçları*, s.7.

101 DİE, *İller İtibariyle 1961,1964 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri ve 1950-1965 Milletvekili Seçim Yılları Sonuçları*, s.7.

102 DİE, *İller İtibariyle 1961,1964 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri ve 1950-1965 Milletvekili Seçim Yılları Sonuçları*, s. 5.

103 *Cumhuriyetin 75. Yılı*, c.2, YKY, 1998, s.483.

104 <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>
Erişim Tarihi: 10.01.2020.

105 Suavi Aydın-Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 2017, s. 99.

106 Çavdar, *a.g.m.*, 2090.

107 Özdemir, *a.g.m.*, s. 19.

15 Ekim seçimlerinde sandıktan çıkan sonuçlar 27 Mayıs yönetimini memnun etmemiştir. Feroz Ahmad'ın ifadesiyle "böylesi bir ortamda Ordunun kışlasına dönüp yaşananları bir seyirci gibi izlemesi beklenemezdi".¹⁰⁸ Seçim sonuçları alınır alınmaz Silahlı Kuvvetler Birliği (SBK)¹⁰⁹ 17 Ekim'de önce Ankara'da 19 Ekim'de ise İstanbul'da çeşitli toplantılar gerçekleştirmiştir. Aynı tarihlerde MBK üyelerinden oluşan bir heyet parti merkezlerini ziyaret ederek seçimler sırasında partilerin gösterdikleri olgunluk nedeniyle partililere teşekkür etmiştir.¹¹⁰ Sıtkı Ulay da anılarında askerinin 1961 seçimlerinden hoşnutsuz olduğunu, seçimlerin iptal edilmesi hususunun gündeme geldiği ve bu konuda çeşitli toplantılar yapıldığını ileri sürer.¹¹¹

SKB üyeleri milli iradenin tam olarak gerçekleşmediğine inanıyorlardı, bu sebeple bir şeyler yapılmalıydı. Askerinin seçimler konusundaki tutumu tarihe "21 Ekim Protokolü" olarak geçen belgeyi doğurmuştur. Silahlı Kuvvetler Birliğine mensup 10 general ve amiral ile 28 albay 21 Ekim 1961 tarihinde Yıldızdaki Harp Akademisinde bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Toplantıda Meclis açılmadan en geç 25 Ekim'e kadar askeri müdahale kararı alınmıştır.¹¹² Protokolde, iktidarın milletin "hakiki" temsilcilerine bırakılacağı, tüm siyasi partilerin faaliyetlerinin durdurulması, seçim sonuçlarının iptali ile MBK'nın feshi ve müdahale kararının tehir etmemesi yer almıştır.¹¹³ SBK'nın altını çizdiği milletin hakiki temsilcisi ifadesinden kasıt şüphesiz CHP idi. Protokolden haberi olan İsmet İnönü bu tür hareketlere karşı olduğunu bildiriyordu.¹¹⁴ Bu noktada İnönü'nün tutumu 21 Ekim protokolünün uygulanmayışında etkili olduğu söylenebilir.

108 Feroz Ahmad, *The Turkish Experiment in Democracy 1950-1975*, The Royal Institute of International Affairs, London 1977, s. 172.

109 Bu birliğin kurulmasına ordudaki askerlerin MBK üyelerine duydukları tepkiler etkili olmuştur. 13 Kasım 1960'ta MBK içinde 14'ler olarak adlandırılan grubun MBK üyeliklerinin sona ermesi özellikle havacılar olmak üzere komitedekileri tedirgin etmişti. Çoğunluk Gürsel'e karşı kendisini rahat hissetmiyordu. Havacılar grubundan Mucip Ataklı, Şükran Özkaya ve Emanullah Çelebi Faruk Güventürk'e gelerek durumu anlatmışlar ve yardım istemişlerdir. Güventürk aralarında Emin Arat'ında bulunduğu mahdut arkadaşlarıyla yaptığı toplantı sonrası Faruk Gürler Paşa başkanlığındaki toplantıda yemin metni okunarak SKB kurulmuştur. Aynı dönemde Ankara'da Talat Aydemir, Necati Ünsalan ve Nuri Hazer de benzer teşkilatın içindeydiler. İrfan Neziroğlu, "Çok partili Türk Siyasi Hayatında Askeri Müdahaleler 1946-1947", *Cumhuriyet Özel Sayısı II. Siyasal Değerlendirme*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1998, s. 1242.

110 *Milliyet*, 18 Ekim 1961.

111 Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına (27 Mayıs 1960)*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul 1968, s.227.

112 Protokolde imzası bulunan isimler şu şekildedir: Orgeneral Cemal Tural, Korgeneral Refik Tulga, Tümgeneral Fikret Esen, Tümgeneral Rafet Ülgenalp, Tümamiral Bahattin Özüiker, Tuğgeneral Faruk Gürler, Tümamiral Cemal Eyiceoğlu, Tuğgeneral Yusuf Alpmansu, Tuğgeneral Faruk Güventürk, Tuğamiral Kemal Kayacan, Tuğamiral İsmail Sarıkey. Alparslan Türkeş- Rifat Baykal, Muzaffer Özdağ, *Bazı Gerçekler (Savunmalar)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965, s. 41.

113 İrfan Neziroğlu, *Türkiye'de Askeri Müdahaleler ve Basın (1950-1980)*, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 120.

114 Özdemir, *a.g.m.*, s. 19.

Alınan kararlar aynı gün Ankara'daki SKB'ye de bildirilmiş ve buradaki subaylar İstanbul'a gelmişlerdir. Müdahale taraftarı olan Talat Aydemir ve Selçuk Atakan protokoldekileri kabul etmiş ancak Halim Mentеш, Fevzi Arsin ve Tufan Akkoç Ankara'daki subayların da görüşlerinin alınması sonrasında bir yol haritasının çizilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Kısa süre içinde Aydemir ile Mentеш arasında fikir ayrılığı baş göstermiştir. Aydemir idarenin bir an önce askere geçmesi gerektiğini savunurken Mentеш idareyi CHP'ye teslim etmemin doğru olduğunu savunmuştur. Akabinde Ankara'ya dönen subaylar Mürted Hava Üssü'nde bir toplantı tertip etmişlerdir. Buradaki subaylar 21 Ekim Protokolü'ne uygun hareket edeceklerini ifade etmişler ve "Mürted Protokolü'nü" hazırlamışlardır.¹¹⁵

Yaşanan gelişmeler sonrasında 23 Ekim 1961 tarihinde Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay Kuvvet Komutanları ile bir toplantı düzenlemiştir. Sunay, toplantıda 21 Ekim Protokolü'nü doğru bulmadığını ifade etmiştir. Sunay parti liderleriyle de bir toplantı yapılarak şartların kabul ettirileceğini askerin protokoldeki imzalarının geri çekilmesini istemiştir.¹¹⁶ Aynı tarihte Devlet Başkanı Cemal Gürsel de seçimlere katılan dört siyasi partinin lideriyle Çankaya'da bir toplantı tertip etmiştir.¹¹⁷ "Çankaya Protokolü" ismiyle anılmakta olan taahhütnamede Cumhurbaşkanı olarak Cemal Gürsel'in desteklenmesi, siyasi partilerin Cumhurbaşkanlığına aday göstermemeleri, Kayseri ve Adana Cezaevlerinde yer alan Yassıada mahkumlarının affedilmesi konusunun gündeme gelmemesi, 27 Mayıs'tan bu yana yapılan tasarruflar ve emekliye sevk edilen subaylarla ilgili 42 Sayılı Kanun'un müzakere edilmemesi yer almıştır. Parti liderleri bu hususlarda anlaşmaya varmış böylelikle mecburen Yassıada ve emekliye sevk edilen subaylar meselesini¹¹⁸ konuşmama kararı almıştır.¹¹⁹ Aynı gün Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay Türk milletine hitaben bir mesaj yayınlamış ve ordu ile siyasi partiler arasında görüş ayrılığı olmadığını ifade etmiştir.¹²⁰

1961 seçimlerinde askeri müdahale sonrasında siyasi dengelerin yeniden oluşturulması söz konusu olduğundan seçimlere ilgi artmıştı.¹²¹ Millet askeri müdahale sonrası seçimlere önemli oranda katılım sağlayarak siyasal ve sosyal gelişmelere sessiz kalmadığını kanıtlamış, kullandığı oy ile tavrını koymuştur. Zaten öncesinde Anayasa referandumunda da %40 oranında kullanılan hayır oyunun 27 Mayıs hareketine karşı bir toplumsal muhalefeti oluşturduğunu söyleyebiliriz. Özetle, halk askeri yönetime tavrını ve Yassıada kararlarına

115 İmzalayan subay sayısı 72 kişidir. Salep, *a.g.t.*, s. 399.

116 Salep, *a.g.t.*, s. 399.

117 *Milliyet*, 24 Ekim 1961.

118 MBK Ağustos 1960 tarihinden Şubat 1961'e kadar 235 general ve amiral ile 5000 kadar subayı emekliye sevk etmiştir. Tasfiyenin amacı 27 Mayıs ruhunu orduda hâkim kılmak ve ordu içinde etkinliğini kurmaktır. Aydın-Taşkın, *a.g.e.*, s. 74.

119 *Milliyet*, 25 Ekim 1961.

120 *Milliyet*, 25 Ekim 1961.

121 Tekeli, *a.g.m.*, s. 1810.

duyduğu tepkiyi sandığa yansıtmıştır. Nitekim Kayseri Cezaevinde bulunan tutuklu eski DP'liler AP'nin seçimlerde aldığı oydan memnuniyet duymuşlar ve seçilen milletvekilleri ile senatörlere tebrik telgrafı çekmişlerdir.¹²²

Nihayetinde MBK son toplantısını 24 Ekim'de yapmıştır. Artık görevini tamamlayan ve yetkilerinin tamamını Meclise devredecek olan MBK yaptığı açıklamada demokrasinin meşru bir yolda olduğunun altı çizilmiştir. Meclis ve senatodan oluşan TBMM'nin 25 Ekim 1961'de açılmasıyla birlikte de seçim sonuçları üzerindeki tartışmalar sona ermiştir.¹²³

Sonuç

15 Ekim 1961 milletvekili genel seçimleri 27 Mayıs askeri müdahalesi sonrasında yapılan ilk serbest seçimler olması bakımından Türk siyasetinde önem arz etmektedir. Seçimler, ülkenin askeri yönetimden sivil idareye geçişte bir köprü konumundadır. Seçimlere 27 Mayıs öncesinde varlığını sürdüren CHP ve CKMP ile yeni kurulan siyasi partiler arasından AP ve YTP katılmıştır. 15 Ekim seçimlerinde partiler oldukça sınırlı ve dar bir alanda kampanya yürütmüşlerdir. Çünkü ihtilali eleştirmek, eski DP iktidarını övmek veya Yassıada kararlarını seçim propagandasında kullanmak adeta yasaktı. Siyasi partilerden önce MBK ve hükümet seçim hazırlıklarına başlamıştır. Yuvarlak masa konferansları adı altında hem siyasi partiler hem de gazetecilerle bir dizi toplantı gerçekleştirilmiştir. Yuvarlak masa toplantıları ile hem siyasi partilerin seçimlerdeki davranışları hem de basının kalemi kontrol altına alınmak istendiği söylenebilir. Keza siyasi partilerin toplantı sonrasında milli antlaşma olarak anılan beyannameyi imzalamaları da askerin kısıtlamalarını kabul ettikleri sonucunu çıkarmaktadır.

Partiler arasında birliktelik, dostluk ve barış temelli söylemlerle başlayan seçim kampanyası sonrasında gergin bir atmosferde devam etmiştir. Özellikle Osman Bölükbaşı ile Ragıp Gümüşpala arasındaki söz düelloları seçim sürecinde damga vuran hadiselerin başında gelmektedir. CHP propaganda sürecini kendinden emin ve sakin geçirmiştir. İsmet İnönü söz düellolarına girmemeye çaba göstermiştir. AP ile CKMP adeta DP'nin ardından açılan boşluğu doldurmaya çabalamışlardır. YTP ise diğer partilere nispeten seçim kampanyasında bir adım geride durmayı tercih ettiği sonucunu çıkarabiliriz. Siyasetçiler askerin rahatsızlık duyduğu konuları kampanya boyunca üstü kapalı olarak eleştirmekten geri durmamıştır. Bu noktada Devlet Başkanı Cemal Gürsel tüm partileri uyarmış, seçim mücadelesinin demokratik kurallar çerçevesinde yürütülmesine dikkat edilmesini istemiştir.

122 Salep, a.g.t., s. 389.

123 *Milliyet*, 26 Ekim 1961.

15 Ekim 1961 seçim sonuçları askerın beklemediği bir şekilde sonuçlanmıştır. Bu memnuniyetsizlik seçim sonuçlarına müdahale etmeyi ön gören 21 Ekim Protokolü'nü doğurmuştur. Ancak Cemal Gürsel'in bu hususa destek vermemesi ve tüm siyasi partilerin bu durumun karşısında ortak bir tavır almaları sonucu protokol uygulama alanı bulamamıştır. Netice itibariyle DP'nin mirasçısı konumundaki partilerin CHP'ye göre yüksek bir oy oranı alması bir anlamda 27 Mayıs'ın uygulamaları ve Yassıada kararlarının halkın tamamı tarafından onaylanmadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

I. Resmi Kaynaklar

Adalet Partisi Seçim Beyannamesi 1961.

Devlet İstatistik Enstitüsü, İller İtibariyle 1961,1964, Cumhuriyet Senatosu Üyeleri ve 1950-1965 Milletvekili Seçim Sonuçları.

T.C Resmî Gazete, 20 Temmuz 1961.

T.C Resmî Gazete, 16 Temmuz 1961.

II. Süreli Yayınlar

Akis: 25 Eylül 1961

Milliyet: 28 Mayıs 1960

29 Mayıs 1960

24 Haziran 1960

20 Temmuz 1960

4 Eylül 1961

7 Eylül 1961

8 Eylül 1961

13 Eylül 1961

14 Eylül 1961

16 Eylül 1961

17 Eylül 1961

21 Eylül 1961

23 Eylül 1961

24 Eylül 1961

26 Eylül 1961

27 Eylül 1961
28 Eylül 1961
30 Eylül 1961
1 Ekim 1961
2 Ekim 1961
3 Ekim 1961
4 Ekim 1961
6 Ekim 1961
11 Ekim 1961
12 Ekim 1961
14 Ekim 1961
18 Ekim 1961
24 Ekim 1961
25 Ekim 1961
Ekim 1961

III. Kitaplar

- AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul 2010.
- AHMAD, Feroz, *The Turkish Experiment in Democracy 1950-1975*, The Royal Institu Of International AFF, London 1977.
- ASLAN, Zehra, *Yassıda'da Yargılanan Trabzon Milletvekilleri I*, Libra Yayınları, İstanbul 2010.
- AYDIN, Suavi-TAŞKIN, Yüksel, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İkinci Adam (1950-1964)*, c. III, Remzi Kitabevi, Ankara 2011.
- Cumhuriyetin 75. Yılı*, c.2, YKY, 1998.
- ÇAYLAK, Âdem *İktidar-Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye'nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, ATAM Yayınları, Ankara 2010.
- ÖZGİŞİ, Tuncay, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2012.

NEZİROĞLU, İrfan, *Türkiye'de Askeri Müdahaleler ve Basın (1950-1980)*, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

ULAY, Sıtkı, *Harbiye Silah Başına (27 Mayıs 1960)*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul 1968.

TÜRKEŞ, Alparslan- BAYKAL, Rıfat-ÖZDAĞ, Muzaffer, *Bazı Gerçekler (Savunmalar)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965.

IV. Makaleler

AKINCI, Abdulvahap, "Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c. 9, ss. 55-72.

ÇAVDAR, Tevfik, "Adalet Partisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.8, İletişim Yayınları, ss.2089-2102.

ÇOLAK, Melek, "27 Mayıs Sonrası Türkiye'de Partileşme", *Türkler*, c. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 85-89.

KURU, Hanife, "27 Mayıs 1960 İhtilal Dönemi: İktidar-Muhalefet İlişkileri", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, c. 3, İzmir 1999, ss. 243-260.

MAZICI, Nursen "Türkiye'de Ordu ve Siyaset", *Cumhuriyet Özel Sayısı II Siyasal Değerlendirme*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1998, ss. 48-65.

NEZİROĞLU, İrfan Neziroğlu, "Çok partili Türk Siyasal Hayatında Askeri Müdahaleler 1946-1947", *Cumhuriyet Özel Sayısı II. Siyasal Değerlendirme*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1998, ss.1237-1251.

ÖNAL, Tekin, "27 Mayıs İhtilalinin Geride Bıraktıkları ve İnönü Hükümetleri Döneminin Önemli İç Siyasal Gelişmeleri (1961-1965)", *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, S. 1, ss. 10-25.

ÖZDEMİR, Hikmet, "1960-1980 Dönemi", *Türkler*, c. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 15-47.

TEKELİ, Şirin, "Cumhuriyet Döneminde Seçimler" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.7, İletişim Yayınları, ss. 1798-1824.

TOKER, Metin, "Partilerin Sloganı", *Akis*, 25 Eylül 1961.

TUNA, Işıl, "27 Mayıs 1960 Darbesi'nin Edirne'deki Yansımaları ve DP Edirne Milletvekillerinin İfadeleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, c. 16, İstanbul 2017, ss.65-85.

TUNCER, Erol, *1961 Seçimleri*, TESAV Yayınları, Ankara 2012.

TUNÇAY, Mete, "Siyasal Gelişimin Evreleri" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.7, İletişim Yayınları, ss. 1967-1990.

V. Tezler

KAYA, Orhan, *Türk Siyasal Hayatında Adalet Partisi (1961-1971)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2004.

SALEP, Mustafa, *Siyasal ve Toplumsal Gelişmeler Işığında Demokrasinin Sancılı Yılları (1961-1971)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2016.

YİĞİT, Sultan Esra, *27 Mayıs 1960 Darbesi Sonrası Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinin ve 1961 Seçimlerinin Basına Yansıması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yozgat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat 2019.

VI. İnternet Kaynakları

<http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>

ŞİMŞEK, Derya, *Türk Siyasal Yaşamında İlk Koalisyon Hükümet: CHP-AP Koalisyonu (1961-1962)* <http://www.ayk.gov.tr>

EKLER

EK-1: 1961 Seçimlerinde Tartışma Yaratan Fotoğraf. (Milliyet, 8 Ekim 1961)

Ek- 2: MBK üyeleri bir toplantıda. (Cumhuriyetin 75. Yılı, c.2, YKY, 1998, s.464.)

